

Motion till riksdagen 2013/14: MJ220

av Jan Lindholm (MP)

Pantsystem ett modernt verktyg

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att sluta kretsloppet för ändligen råvaror.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att utveckla pantsystem som ett viktigt verktyg för medborgarna i det hållbara samhället.

Bakgrund

Trots en långvarig lågkonjunktur och att många bedömare anser att en uppgång inte är nära förestående stiger åter priserna på många ändligen resurser även om det inte är någon kraftig ökningstakt. Lika som konjunkturförändringar skapar nya tekniska lösningar hack i kurvorna både på ekonomin, på värderingen av olika tillgångar och på förbrukningstakten, men att människan plockat de lägst hängande frukterna först och att vi med teknikens hjälp lär oss att även plocka allt mer svårplockade frukter över tid råder det ingen tvekan om. Allt mer utspädda eller ”fattiga” råvarukällor blir på så vis möjliga att exploatera.

När en ständigt växande befolkning kräver allt mer av ändligen råvaror per capita för att upprätthålla en ständigt mer krävande nivå av välfärd är risken stor att oönskade bieffekter exempelvis i form av föroreningar också växer. I den verkligheten blir det för vart år som går än viktigare att så lite som möjligt av de råvaror som vi brukar i vårt samhälle försvinner och hamnar utanför materialflödeskontroll. Det kan låta tråkigt men vi måste i allt större utsträckning återanvända, återbruka och återvinna. Det vi inte lyckas fånga upp och återcirkulera i samhället försvinner inte. En av fysikens grundlagar brukar populärt och förenklat formuleras sålunda: allting sprider sig och ingenting försvinner.

Fel! Okänt namn på

Det vi tappar från vår hantering samlas med tiden huvudsakligen upp i världshaven där det bildar enorma sopberg. Sopansamlingar stora som kontinenter flyter idag omkring i världshaven. I ett väldigt långt tidsperspektiv kan man hävda att mycket av det vi tappar kontrollen över sedimenterar och bildar nya mineraler. Men ekosystemen är dock så effektiva att mycket av det vi tappar först recirkulerar och anrikas i växt- och djurriken i många steg och på vägen hamnar en del av det på våra tallrikar.

Eftersom våra borttappade sopor innehåller tungmetaller och giftiga svårnedbrytbara kemikalier förgiftar vi vår egen mat genom att vara slarviga med återvinning och återbruk. Det är bara genom sedimentation som det ekologiska kretsloppet bryts, men vi älskar ju att muddra och gräva och då virvlar välfärdsparadoxens gifter upp i matlådan igen.

Det enda kända effektiva systemet för att nå närmast total återcirkulation på material är att sätta ett tillräckligt stort värde på materialet. Skrotningspremier är ett exempel, pant ett annat.

Villkor för välfärdssamhället

Vi blev under 2011 fler än 7 miljarder människor på jorden och vi blir ständigt fler. I debatten kan man fånga upp många olika prognoser för framtiden och en är att antalet människor på jorden troligen ska plana ut på 9 miljarder eftersom ökad välfärd beräknas ge lägre födelsetal. Under våren 2013 släpptes beräkningar på befolkningsutvecklingen som snarare tyder på en utplaning på nivån 11 miljarder människor. Samtidigt finns det kalkyler på hur många människor jorden långsiktigt kan försörja med den levnadsstandard och konsumtion som vi har inom EU, och då hamnar man på intervallet 0,8–1,5 miljarder människor. Dessa typer av prognoser kan självklart alltid ifrågasättas, men säger ändå en del om villkoren för människan och vår livsstil här på jorden. Framför allt säger det en del om vårt förhållningssätt till ändliga resurser.

Som påpekats i bakgrundsbeskrivningen finns det ett samband mellan industrisamhällets framväxt, teknikens utveckling, befolkningsökningen, ökad välfärd m m och efterfrågan på ändliga råvaror liksom priset på dessa.

Även livsmedelsförsörjningen är ansträngd. Haven är i stort sett utfiskade och 80 procent av alla bestånd anses hotade. Torsken som var billig mat på 1960-talet är idag en exklusiv fisk för dem med god köpkraft. Kampen mellan Kina, Japan, Taiwan och Filippinerna om fiskerättigheter i Kinesiska sjön är ett exempel på vad bristen på proteiner kan leda till. Så här kan man naturligtvis fortsätta att med flera exempel beskriva resursknapphet om man vill. Verkligheten skulle dock även kunna beskrivas som överuttag eller som överbefolkning.

Civilisation på marginalen

Det råder ingen tvekan om att mänskligheten lever över sina tillgångar. Det gäller inte bara för enskilda nationer utan för hela planeten. Vi har varit duktiga på att tänja ut den marginal vi lever på men vi måste bli än skickligare mycket snart. Förgiftningen av vår miljö handlar väldigt mycket om dåliga och oekonomiska system. Marknadsekonomin tar inte in de långsiktiga kostnaderna i kalkylen; därför får skattebetalarna stå för notan när exempelvis bankerna krisar. Att lagstifta om slutna kretslopp för ändliga resurser skulle vara ett sätt att korrigera marknadsekonomin ofullkomlighet åtminstone på en punkt.

Att sluta kretslopp kräver goda styrmedel. Premier, skatter, avgifter och panter kan här komplettera den prissättning som marknadens kortsiktiga och ofullständiga prismekanism utgör. Samhället har medel att både öka kostnaden för att ianspråkta ny råvara och premiera återanvändning, återbruk och återvinning som alternativ till ny råvara.

I den här motionen framhålls att en ambition måste vara att helt sluta kretsloppet för ändliga råvaror. Sverige bör gå före men samtidigt driva frågan i Norden, i EU och i FN. Motiven kan vara många. Global rättvisa och till och med fred på jorden kan kopplas till hur vi förvaltar de ändliga råvarorna. Som ett konkret verktyg i arbetet att sluta kretsloppen behandlar motionen avslutningsvis möjligheten med utvecklade pantsystem.

Pantsystem

Pant känner vi alla till som ett system för öl- och läskburkar samt för några andra dryckesförpackningar. Vi som är äldre kommer kanske ihåg Systembolagets pantsystem för sina flaskor.

Pantsystem kan bidra till att minska råvarubehovet, materialsvinnet, nedskräpningen och miljöförstöringen. På rätt område och med rätt teknik kan pantsystem även bidra till att sänka energiförbrukningen, minska belastningen på ekosystemen och i slutändan kostnaden för konsumenten. Panten utgör ju ingen kostnad för konsumenten om hen inte är tvungen att låna till panten, då blir ju räntan för pantlånet en kostnad. Genom pantsystem kan man skapa morötter till förvaltning av material för att så långt möjligt sluta kretslopp.

I Sverige har vi nu under rätt lång tid prövat och förfinat ett system med återvinning genom de så kallade materialbolagen. Vi konsumenter betalar för återtagandesystemen när vi köper varor. Materialbolagen tjänar bra på systemet eftersom vi konsumenter betalar för återvinning av exempelvis allt förpackningsmaterial vi köper, alla bildäck och all elektronik, bara för att nämna några exempel. Systemet saknar dock en morot för oss slutkonsumenter att bidra med vår del i kedjan, det vill säga att lämna in det som skall återtas. Om vi enbart lämnar in 70 eller 90 procent av det vi köper så gör materialbolagen en vinst genom att de slipper ta hand om resten som vi då förmodligen skrä-

Fel! Okänt namn på

par ner med. Att komplettera systemet med en morot för konsumenten skulle självklart öka återtagandet, det skulle kunna sluta kretsloppet så långt.

När vi tänker pant så tänker vi på rena, hela och tydligt definierbara produkter som enkelt kan räknas, vägas eller på annat sätt kvantifieras. Det måste ju vara rättvist om vi skall betala en pant. Här krävs en förändrad syn. Regeringen måste tillsätta en utredning förmodligen kompletterad med möjlighet att köpa studier på området för att utveckla morötter som kan fungera även för återtagande av mer diffusa råvaror. Materialbolagen använder en del av de överskott de gör i sin hantering till att utveckla hur det återtagna enklare och bättre kan återföras som råvara för produktion och samhället måste på samma sätt titta på ledet före. Att öka insamlingsnivåerna är ett måste för att nå målet att sluta kretsloppet för ändliga råvaror. Lyckas man väl med det så kan förmodligen även många andra produkter komma att återanvändas, återbrukas och återvinnas i högre utsträckning än idag.

Förslag

Vi vet alla att vi har ont om tid när det gäller klimat- och resursfrågor och att utmaningarna är stora. Tekniska lösningar uppfattas som bekväma och man förlitar sig gärna till sådana. Det är emellertid uppenbart att beteendeförändringar också är nödvändiga om ett mindre miljö- och klimatbelastande samhälle ska kunna växa fram ur den kris vi befinner oss i.

Att fastställa långsiktiga mål kan ha stor styrande effekt. Riksdagen bör därför ge regeringen till känna som sin uppfattning att Sverige bör anta den utmaning det innebär att besluta om att vi i vårt land kan och ska sluta kretsloppen för ändliga råvaror. Regeringen bör återkomma till riksdagen även med en tidsplan för ett sådant mål.

Riksdagen bör även ge regeringen till känna som sin uppfattning att ett projekt bör starta genom en utredning så som beskrivs i motionen med att utveckla morötter för ökat återtagande av material som innehåller ändliga råvaror där en utveckling av nya pantsystem utgör ett av flera metodval.

Stockholm den 26 september 2013

Jan Lindholm (MP)